

JEZIKOVNOKULTURNI VIDIKI VKLJUČEVANJA SLOVENIJE V EVROPSKO UNIJO**

Povzetek: V članku je na podlagi slovenske in tuje literature predstavljen jezikovni okvir EU, z vidika teorije jezikovne kulture je kritično analizirano trenutno stanje glede na morebitno priključitev Slovenije. Jezikovnokulturno vprašanje slovenščine kot malega jezika in jezika, ki ohranja slovensko samobitnost, je povezano z vprašanji jezikovne politike in jezikovnega načrtovanja. Trenutno stanje kaže, da R Slovenija nima konsenzualno sprejete jezikovne politike, da je od samostojnosti naprej jezikovno vprašanje zanemarjeno. Institucije, ki so prej skrbele za razvoj slovenščine, so bile ukinjene. To se posej kaže v neurejenem strokovnem izrazju in slabitvi lojalnosti do slovenščine. Če bomo želeli vstopiti v družbo evropskih jezikov enakopravno, potem ne moremo pristati na nikakršne kompromise: slovenščina mora formalnopravno (v teoriji) in praksi (z dejansko in samoumevno rabo v protokolarnih položajih) postati eden od uradnih jezikov EU.

Ključni pojmi: slovenski jezik in EU; enakopravnost jezikov; jezikovna kultura in jezikovna politika

Jezikovni okvir EU v pravnih aktih

Razpravljalci, ki se ukvarjajo z vprašanji jezikovnega položaja v Evropski uniji (EU), se strinjajo, da jezikovna politika te skupnosti ni bila nikoli izoblikovana, vsaj izrecno ne (Leitner, 1991: 284; Gifreau, 1996: 127). Zadnji člen Rimske pogodbe (podpisana je bila 25. marca 1957 ob ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti) tako po njihovem mnenju le opisuje prakso, ko določa, da je dokument sestavljen v posameznih izvornikih v različnih jezikih in da so vsa besedila enako avtentična. Pravno gledano, kot temeljno normo za uravnavanje jezikovnih vprašanj štejemo prav ta, 248. člen Rimske pogodbe, ki je zajet v 248. členu pogodbe o Evropski gospodarski skupnosti (EGS) in 225. členu pogodbe o Evropski skupnosti za jedrsko energijo (Evratom):

“Ta pogodba je izviren v nemščini, francoščini, italijanščini in nizozemščini, pri čemer je vsako besedilo enako obvezujoče.” (nav. v: Loehr, 1998: 50).

* Dr. Monika Kalin Golob, docentka za področje slovenskega knjižnega jezika in stilistike.

** Članek je nastal v okviru raziskave v projektni skupini Mednarodni odnosi (2000).

Že takrat v to formulo niso bili zajeti manjšinski jeziki znotraj držav članic, npr. galščina, bretonščina ali baskovščina. Flemščina ni bila dovolj različna od nizozemščine, da bi imela pogodbo v svojem jeziku, danes jo belgijska vlada šteje kot enako nizozemščini (Leitner, 1991: 284).

Leta 1972 so se Evropski gospodarski skupnosti pridružile Irska, Velika Britanija in Danska, tako da se je jezikovna formula samodejno povečala na angleščino, irščino¹ in danščino. Skupnost se je razširila 1981. in 1985. (pridružile so se ji Grčija, Portugalska in Španija) in tako so postali uradni jeziki še grščina, portugalsčina in španščina. Po razširitvi v 90. letih² petnajst članic Evropske unije uporablja 11 uradnih jezikov: angleščino, danščino, finščino, francoščino, grščino, italijanščino, nemščino, nizozemščino, portugalsčino, španščino in švedščino.

Pravna določenost uradnih jezikov EU

Kljub trditvam kritikov jezikovne politike EU pa je treba ugotoviti, da ob navedenem členu iz Rimske pogodbe, ki določa temeljno normo glede rabe jezikov, obstaja še nekaj dopolnil, ki se prav tako nanašajo na jezikovno problematiko (Loehr, 1998: 51–52):

a) V 217. členu Rimske pogodbe je zapisano, da sprejme pravila, ki urejajo jezik organov skupnosti, svet ministrov soglasno in neodvisno od procesnih pravil evropskega sodišča.³

b) Odlok št. 1 k urejanju jezikovnega vprašanja za EGS, pretvorba 217. člena pogodbe o EGS, obravnava vse podrobnosti o uradnih in delovnih jezikih skupnih organov in določa, da morajo biti "občevaljavni dokumenti" predloženi v vseh (takrat štirih) uradnih jezikih. Poleg Rimske pogodbe in skupnih evropskih dokumentov z dne 28. 2. 1986, ki so obvezujoči v vseh jezikih pogodb, velja enakopravnost jezikov ne le za prvotne pogodbe (pogodbe prvotnih članic), ampak tudi za vse spremembe. Členi 155 BA, 147 BA Grčija, 397 BA Španija in Portugalska predpisujejo, da morajo biti pravni akti pred pridružitvijo vsake nove članice izdani v njenem jeziku, z enakim pogojem: da je besedilo obvezujoče kot v vseh drugih dotedanjih jezikih. To pomeni, da je avtentično tudi besedilo pogodbe v jezikih držav članic Evropske skupnosti oz. EU, ki so se pridružile kasneje s pogodbo o pristopu v polnopravno članstvo.

c) V pravilniku Sveta EU je določeno, da lahko ta o pravnih aktih odloča le, če so predloženi osnutki v vseh jezikih, razen če zaradi nujnosti ni soglasno odločeno drugače. Podobno določa Poslovnik Evropskega parlamenta, ki je za uradne jezike parlamenta imenoval in predpisal nemščino, francoščino, italijanščino in

¹ Irščina ima poseben položaj: vsi uradni dokumenti so objavljeni v irščini, Irska pa se z EU pogaja v angleščini.

² Leta 1995 so se pridružile Avstrija, Finska in Švedska.

³ "The rules governing the language of institutions of the Community, shall, without prejudice to the provisions contained in the rules of procedure of the Court of Justice, be determined by the Council, acting unanimously." *The European Communities (Amendment) Act 1993 with the Treaty of Rome*; nav. po Kranjc, 1998: 19).

nizozemščino, v te jezike mora biti prevedeni tudi vso pisno gradivo (čl. 15 I, II Poslovnika Evropskega parlamenta).

d) Načelo enakopravnosti jezikov na splošno velja tudi za sodišče. Procesna pravila evropskega sodišča v členu 29, § 1 priznavajo vse jezike kot uradne. Sodišče je to potrdilo v eni zgodnejših sodb (10. 5. 1960; prim. Loehr, 1998: 51, op. 209) o razmerju med štirimi ustanovitvenimi jeziki. V njej je izreklo neizpodbitno podmeno o takratni štirijezičnosti sodišča. Pravila pa vsebujejo tudi omejitve, in sicer da se kot t. i. "procesni jezik" v pravnem sporu uporablja le eden izmed uradnih jezikov: tisti, ki ga izbere tožnik, ali tisti, v katerem so proces začeli. V praksi je interni delovni jezik francoščina, pripravljala sporočila, npr. osnutki posameznih zapisnikov in sodb, so sestavljena v francoščini. Zasedanja so do leta 1973 potekala večinoma v francoščini, dandanašnji tudi v angleščini. Predpostavlja se, da vsi sodniki poleg maternega jezika in angleščine obvladajo tudi francoščino.

Vsa ta številna določila jasno kažejo, da je jezikovno vprašanje že ob začetkih zaposlovalo evropske skupnosti. Čeprav se vsak zapisani stavek ne pojavi v vseh jezikih, pa so redno izhajajoči uradni list, vsi dokumenti sveta, parlamenta, gospodarskega in socialnega odbora izdani v vseh uradnih jezikih. Tudi pri zasedanjih teh organov se simultano prevaja v vse uradne jezike, kar pa vseeno ne pomeni, da so v vsakdanji praksi vsi jeziki enakovredno zastopani (Bormann, 1970: 114, 120). Ob uradnih jezikih obstajajo namreč tudi delovni jeziki, to sta angleščina in francoščina, pa tudi nemščina, ki je dejansko manj v rabi, poznavalci ocenjujejo, da tretjinsko.

Raba jezikov EU v praksi

Analize zadnjih let kažejo (Laitin, 1997: 287), da je pri pogajanjih in v neprotokolarnih položajih, predvsem pa kot delovni jezik angleščina prevladala francoščino in nemščino, pravzaprav vse evropske jezike, in postala jezik mednarodnega sporočanja. V študiji, ki jo je podprla Evropskih komisija, je bilo ugotovljeno, da se 83 % dijakov v EU uči angleščine kot prvega tujega jezika, 32 % se uči francoščine in le 16 % nemščine (Laitin, n. m.). "Angleščina kot tuji jezik" je postala globalna industrija in Velika Britanija z njo zasluži okoli šest milijonov funtov letno. Nemci porabijo 450 milijonov mark za promocijo nemške kulture in jezika v drugih državah, Francija žrtvuje 1,5 % svojega bruto narodnega proizvoda za obrambo francoščine. Ali kot iz teh podatkov izpeljuje Laitin (1997: 288): "Ljudje so pripravljeni iz lastnih sredstev veliko porabiti za učenje angleščine; podkupiti pa jih morajo za učenje francoščine in nemščine." Laitin pri tem pozablja na opozorila kritikov angleščine kot globalnega jezika. Dejstvo, da so ljudje pripravljeni plačati za njeno učenje, je plod prefinjene jezikovne politike, ki jo njeni nasprotniki imenujejo jezikovni imperializem, in je posel, dober posel z velikimi dobički. Nikakor ne gre za spontan potek rabe jezika, ampak za načrtno ekspanzionistično jezikovno (in kulturno) politiko (Phillipson, 1998: 108).

Seveda ima francoščina še vedno pomembno vlogo v okviru EU. Bila je edini uradni jezik v Evropski skupnosti za premog in jeklo (ESPF), v Bruslju, Strasbourg

in Luksemburgu je še vedno prevladujoči jezik evropskih uradnikov, gotovo jo bodo politični pritiski ohranjali kot delovni jezik tudi nadalje.

Prevlada angleščine in zaščita manjšinskih jezikov

Vprašanje jezika je izredno občutljivo politično vprašanje, zato se je Evropska komisija dolgo "izogibala vsaj priznati težnje" glede naraščajoče rabe angleščine, vendar je prav zaradi njih leta 1988 oblikovala politično izjavo, da "je treba članice spodbujati, naj v izobraževalnem sistemu zagotovijo ponudbo vseh uradnih jezikov EU, četudi se kaže določena težnja po učenju le določenih jezikov" (Laitin, 1997: 288). Logika trga pa je jasna, angleščina je postala lingua franca EU, vendar zaradi političnih vzrokov to ni bilo nikoli uradno priznано. Kljub temu ali prav zato pa se v evropskih organih kažejo institucionalizirana prizadevanja za podporo regionalnim jezikom. Leta 1981 je bil v Dublinu ustanovljen Evropski urad za manj razširjene jezike in do leta 1983 je politika zaščite manjšinskih jezikov postala del evropskega proračuna. Parlamentarna skupščina projekta ni odobrila vse do leta 1988 (resolucija 192), konvencijo pa so podpisali predstavniki 11 držav (z izjemo Francije) šele leta 1992 (Gifreu, 1996: 132). Maja 1999 so države članice EU podpisale listino o regionalnih in manjšinskih jezikih, ki zagotavlja njihovo uporabo v izobraževanju, občilih, kulturnih dejavnostih, gospodarskem in socialnem življenju, javnih službah in sodstvu. Težave je povzročila preambula listine, ki podeljuje regionalnim skupinam tudi posebne pravice na teh območjih. Francozi so tako na primer ugotovili, da je to v nasprotju z njihovo ustavo. Kako bodo rešili težavo, je težko vprašanje, saj vemo, kako zatirajo vse poskuse osamosvajanja (Bretonci, Baski, Korzika). Podobne težave se pojavljajo v Španiji, Angliji, Italiji - povsod, kjer so "narodno enotnost" reševali z zatiranjem regionalnih in manjšinskih skupin ter njihovih jezikov.

Leta 2000 je pravna služba Evropske komisije odločila, da obravnava manjšinskih jezikov ne sodi k šolstvu, ampak v sklop kulture. Amsterdamska pogodba v 151. členu (v nasprotju s členom o šolstvu, kjer zadošča večina) zahteva soglasje vseh držav članic, zato je stanje brezizhodno: obstaja nevarnost, da bo Evropska komisija po skoraj dvajsetih letih prekinila financiranje projektov za vrednotenje in ohranjanje manjšinskih jezikov, "kar bi lahko ocenili kot 'kulturni škandal'" (Brezigar, 2000: 37).

Raba jezika kot znak državnega prestiža

Težave v EU pa povzročajo ne samo nasprotovanja posameznih držav institucionalizirani in pravno določeni skrbi za manjšinske in regionalne jezike, ampak tudi želja po uveljavljanju nacionalnega prestiža prek vprašanja delovnih jezikov. Zgled je iz leta 1999 in kaže, da celo pri Velikih zadeve niso enostavne. Ko so Finci prevzeli predsedovanje EU, so upoštevali pravilo o uporabi jezikov na delovnih sestankih: raba angleščine (lingua franca), francoščine (tradicionalni jezik sve-

tovne diplomacije) in jezika trenutne predsedujoče države (torej finščine). Nemci in Avstrijci so zato bojkotirali neformalno srečanje industrijskih ministrov EU in tako dosegli, da je nemščina med finskim predsedovanjem bila eden izmed delovnih jezikov (Delo, 5. 7. 1999, 4). Dotedanja praksa je namreč bila, da so nemščino ponekod upoštevali kot delovni jezik, ni pa bilo to obvezno, vendar ko sta pred Finsko zaporedno predsedovali Avstrija in Nemčija, je bila pač tretji delovni jezik vedno nemščina, saj je bila jezik predsedujoče države oz. gostiteljice sestanka. Finska vlada je potemtakem ravnala formalno pravilno, ko je namesto nemščine uvedla finščino. A jezik, kot vemo, v rokah politike ni samo sredstvo sporazumevanja, ali kot je zadevo komentirala Mojca Drčar Murko (Delo, 6. 7. 1999, 3):

Jezikovni konflikt ne pomeni, da države nenadoma ne bi več znale govoriti "istim jezikom", temveč da država, ki plačuje proporcionalno in absolutno največ v proračun EU - od tega lahko francoski kmetje dobijo subvencije, Španci in Grki sredstva za razvoj manj razvitih območij, Britanci "rabat" (v obdobju premierke Thatcher izbojevani popust od dolžnega prispevka v skupno blagajno EU) itd. - zahteva simbolično priznanje pomena in prestiža. /.../ Ni nemogoče, da se bo ugotovilo, da je bilo izsiljeno vprašanje delovnega jezika neprimeren način za uveljavitev nacionalnega prestiža.

Uradni jeziki EU - proračunski zalogaj

217

Tretja praktična težava glede rabe jezikov zadeva določilo o uradnih jezikih in je finančne narave. Leta 1999 je bilo simultano prevajanje organizirano na 11.156 konferencah in srečanjih, v uradih so prevedli 1.139.400 strani besedil, za katera ni bilo dovolj samo jezikovno znanje, ampak visoka pravna ali ekonomska usposobljenost (Marinković, 2000: 6). Evropska komisija ima največjo prevajalsko službo na svetu: Economist (29. 8. 1998, 27) navaja, da več kot 1500 ljudi na dan prevede okoli 5000 strani v vse uradne jezike, v celem letu blizu milijon strani. Že sedaj, ko se v EU sporazumevajo v 11 uradnih jezikih, znašajo stroški tolmačenja in prevajanja več kot bilijon nemških mark na leto, kar je približno dva odstotka celotnega proračuna EU. Če in ko se bo unija širila na vzhod, bodo stroški velikanski; ne samo zaradi zaposlovanja novih kadrov (parlament ima sedaj na voljo več kot 400 prevajalcev in 160 tolmačev, da lahko izpelje vseh 8500 sestankov na leto, dodatno pa lahko najame še 900 prevajalcev; druge evropske institucije imajo prevajalsko službo s 600 zaposlenimi prevajalci in 1600 najetimi),⁴ ampak tudi za preureditev konferenčnih dvoran, v katere bodo morali postaviti nove kabine za prevajanje in kjer bodo lahko sedeli novi člani. Če bi se število uradnih jezikov povečalo na primer na 15, bi se število iz sedanjih 110 kombinacij (vsak jezik mora biti preveden v 10 drugih jezikov, kar v celoti pomeni 110 prevodov) povečalo na 210: "To bi pomenilo, da bi število interpretov - sedaj ne več kot trije na jezik - grozovito prekašalo število delegatov." (European, 21. 11. 1991, 28). Evropski parlament je edina institucija, ki se je zavezala, da bo tudi v prihodnje skrbela za enako-

⁴ Številke navajam po članku Babilonski stolp, ki ni poceni (Dnevnik, 19. 4. 1997, Marjana Lavrič).

pravno zastopanost vseh uradnih jezikov. Je tudi edina institucija EU, ki je pri gradnji novih prostorov predvidela potrebe po večjem številu kabin za tolmače (Leban, 2000: 254).

Neizpodbitno dejstvo je, da se EU kljub zavedanju, kako pomembna je za Evropo večkulturnost in večjezičnost, že sedaj srečuje s številnimi praktičnimi težavami pri prevajanju in tolmačenju, nove članice pa bodo to le še stopnjevale. Tako Jan-Erik Enestam, finski minister za nordijsko sodelovanje, ki je sodeloval pri svetovanjih slovenskim pogajalcem, meni, da postaja jezikovno vprašanje v EU čedalje bolj zapleteno in da bo že zaradi praktičnosti treba razmisliti o nekaterih "delovnih jezikih", v katerih bi potekalo delo Evropske komisije. "Nekaj drugega pa je z uporabo jezika v ministrskem svetu Unije; tam bom moral imeti kot predstavnik svoje države vselej možnost, da se izrazim v svojem jeziku." (Delo, 8. 6. 2000, 8). Pričakujemo lahko, da se ne bo večalo število delovnih jezikov, ampak da se bo manjšalo število teles, v katerih bo zagotovljena prevajalska služba za vse jezike.

Med teorijo in prakso

Med teorijo (pravno določenostjo) in prakso jezikovne rabe se je v EU nakopičilo mnogo nedorečenosti, zato ni čudno, da se unija skuša izogniti izrecni obravnavi jezikovne politike. S tega vidika moramo pritrditi omenjenim kritikom, ki trdijo, da ni bila nikoli izrecno izoblikovana. Tudi Maastrichtska pogodba (9. 2. 1992) se je z ohlapno formulacijo, da morajo članice spoštovati kulturno in jezikovno raznolikost 15 držav, izognila obravnavi jezikovnih zadev in jezikovnega sistema, kot da Evrope vprašanje jezikov ne skrbi. V pomembni politični pogodbi je tako vprašanje jezika ostalo prezrto (Gifreu, 1996: 127). Gotovo bo zopet aktualno ob morebitni širitvi EU; takrat bo treba doreči, ali bodo jeziki pridruženih članic samodejno postali tudi uradni delovni jeziki. Za to si bodo morali prizadevati posebno t. i. mali jeziki (jeziki majhnih narodov po številu govorcev). Če jezik ni v rabi tudi na politični ravni, postane drugo- ali tretjerazreden jezik, in ker ne moremo več govoriti o njegovi rabi na vseh funkcijskih področjih človekovega delovanja, se tako približamo tistemu, kar je jezikoslovna definicija ogroženosti jezika. Vojna jezikov je pred vrati, in kot pravijo vodilni zagovorniki manjšinskih jezikov: "Kdor se hoče izogniti vojni, mora biti nanjo pripravljen."⁵ Ali je slovenska država glede jezikovnega vprašanja nanjo pripravljena?

⁵Vir: gl. op. 4.

Slovenščina in EU

Slovenščina kot uradni jezik

Šele z ustavo Socialistične republike Slovenije leta 1974 (Uradni list SRS, 6-44/1974) je slovenščina formalnopravno postala uradni jezik.⁶ Ne glede na razliko med ustavno določeno in praktično rabo slovenščine v SFRJ (neenakopraven položaj v JLA, skupščini in drugih skupnih organih)⁷ je bil šele takrat (Toporišič, 1991: 272) z 212. členom ustave "dan pravni temelj za odločnejše uveljavljanje jezikovnih pravic pri uradnih dejanjih državnih in drugih organov in hkrati argument v procesu slovenskega osamosvajanja" (Kranjc, 1998: 181). Nova Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, 33/1991) v 11. členu določa: "Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina. Na območju občin, v katerih živita italijanska in madžarska narodna skupnost, je uradni jezik tudi madžarščina in italijanščina." Kranjc (n. d.: 182) meni, da je razlog za tako ustavno ureditev jasen: specifični pomen, ki ga ima slovenščina v samostojni državi, saj je bistveni element nacionalne identitete oziroma "tista prvina, brez katere bi le težko govorili o narodu. Ohranitev slovenskega jezika je potemtakem pogoj za ohranitev slovenskega naroda."

In tu smo pri temelju. V zahodni Evropi se pojem naroda, oz. sociološko rečeno nacije, navezuje na pripadnost določeni državi, v srednji in vzhodni Evropi pa so se narodi oblikovali kot etične skupine, katerih bistvena in najpomembnejša prvina je bil jezik. Še tako liberalni nasprotniki kakršnekoli zaščite slovenščine (prim. Kalin Golob, 1994) so pripravljene priznati, da je slovenščina ohranila Slovence kot narod, da bi nas brez nje pogoltnili veliki narodi, s katerimi vso svojo zgodovino sobivamo, oz. veliki jeziki, s katerimi je (bila) slovenščina v stiku. Zaradi teh posebnosti se je razvila posebna občutljivost do jezikovnih vprašanj, ki se včasih kaže tudi v občutku ogroženosti in skrajnem (pretiranem) purizmu, večinom pa v skrbi za razvoj in nego slovenščine, upoštevajoč njene razvojne posebnosti in položaj malega jezika (zmerni, pozitivni purizem). Sodobna izhodišča slovenske jezikovne kulture, tj. dela teorije knjižnega jezika, ki se ukvarja s teoretično nego jezika, morajo – kljub navidezni spornosti – pri obravnavi jezikovnokulturnih vprašanj upoštevati tudi aksiološke prvine: za Slovence je jezik vrednota, ohranjevalec naroda. Vsako kulturno vrednoto je treba gojiti, ali kot bi rekel Levstik, "izobraževati" za vsa področja. Torej tudi za Evropo. Vendar za to ne potrebujemo emocionalnih in proti vsemu tujemu naperjenih razprav, ne smemo se zapirati v svojo majhnost, ampak se moramo samozavestno odpreti novim možnostim: s spoštovanjem do lastnega jezika in njegovih zmožnosti, ki so pred vstopom v EU postavljene pred velik izziv. Potrebujemo institucionalno skrb za razvoj knjižnega jezika, ustanavljanje institucij, ki bodo skrbele za usposabljanje izrazij vseh strok; potrebujemo politike, ki bodo s svojim ravnanjem, vedenjem in vedanjem s samoumevnostjo izkazovali slovenščini položaj enakopravnega evropskega jezika .

⁶ Zgodovinskorazvojne vidike in sedanje stanje ustavnopravne ureditve slovenščine kot uradnega jezika račlenjuje Kranjc (1998).

⁷ Dejansko stanje slovenščine v SFRJ in prizadevanja za njeno na vseh funkcijskih področjih so razčlenjena v številnih člankih Jožeta Toporišiča, ki jih zbral v (1991).

Pogajalska izhodišča

Slovenski pogajalci za vstop Slovenije v EU so se jezikovne problematike doslej dotaknili:

- ob vprašanih prostega pretoka blaga (označevanje izdelkov v slovenskem jeziku sodi k varstvu potrošnikov);
- na davčnem področju (predvidene so olajšave za prenosnike besede, slike in zvoka);
- pri pravu družb (poslovodstva podjetij naj pri nas zagotovijo notranje sporazumevanje zaposlenih v slovenskem jeziku) – EU je tej zahtevi nasprotovala, tudi pogajalec Janez Potočnik meni, da je treba to spremeniti, po njegovem mnenju to ni vprašanje v zvezi z vključevanjem v EU, ampak vprašanje globalizacije svetovnega gospodarstva);⁸
- v kmetijstvu (označevanje vin v domačem in enem tujem jeziku);
- pri avdiovizualni kulturi (kjer se pojavljajo težave zaradi kvot evropskih del in del neodvisnih producentov, Slovenija je zato zaprosila za dveletno prilagoditveno obdobje).

V Pogajalskem izhodišču Republike Slovenije za področje 20 (kultura in avdiovizualna politika), datiranim z 10. septembrom 1998 (<http://evropa.gov.si/iso/euf-001.html>), beremo:

Republika Slovenija ugotavlja, da bo v skladu z obstoječo pravno ureditvijo skupnosti ob vstopu v Skupnost slovenski jezik postal eden od uradnih jezikov Evropske unije. Republika Slovenija pričakuje enakopravno obravnavo slovenskega jezika v družbi drugih uradnih jezikov Evropske skupnosti, še zlasti pa obojestransko skrb za nadaljnji razvoj slovenskega jezika znotraj kulturne produkcije.

V utemeljitvi pa:

Po vsebini je problematika kulture in avdiovizualne politike mnogo širša od problematike, ki jo zajema pravni red Skupnosti, vsebovan v področju Kultura in avdiovizualna politika. Za Slovenijo so vsebinsko najbolj pomembna vprašanja, vezana na uporabo slovenskega jezika v kulturni produkciji in varovanja kulturne dediščine.

Ena izmed ključnih opredelitev Republike Slovenije na področju kulture je, da postane z dnem pridružitve slovenščina eden od uradnih jezikov Evropske unije v skladu z načeli ohranjanja kulturne identitete, enakopravnosti evropskih kultur, kulturne avtonomije narodov ter načela enakopravnosti držav članic. V obdobju pred osamosvojitvijo je slovenščina v skupini jezikov drugih narodov tedanje Jugoslavije uživala formalno enakopraven položaj. Z vstopom Republike Slovenije v Evropsko unijo se položaj slovenščine – v primerjavi z doseženim zgodovinskim stanjem v polpreteklem obdobju – ne bi smel poslabšati.

⁸ Vprašanje sploh ni tako preprosto, kot se zdi slovenskim pogajalcem, saj se že sedaj v družbah s tujim kapitalom dogaja, da morajo Slovenci za skužbo v Sloveniji prositi v neslovenščini, da morajo zaposleni prositi za dopust v nematernem jeziku. To je v nasprotju z ustavo in krati temeljne jezikovne pravice. Temu in podobnim vprašanjem se bo treba v prihodnje natančno posvetiti in jih vključiti tudi v morebiten novi zakon o slovenskem jeziku kot uradnem jeziku Republike Slovenije.

Odgovor EU je zajet v Skupnem stališču Evropske unije za področje 20: Kultura in avdiovizualna politika (<http://evropa.gov.si/iso/euf-00I.html>). Ubesedena je dosedanja praksa unije glede jezikovne politike, vendar opremljena z varovalom (poudarila M. K. G.):

EU se zaveda pomena, ki ga Slovenija pripisuje položaju slovenskega jezika, še zlasti kot enega možnih uradnih jezikov Evropske unije. EU prav tako ugotavlja zaskrbljenost Slovenije, da pristop k EU ne bi poslabšal kakovosti in obsega rabe slovenskega jezika na kulturnem področju. Vendar pa bi EU želela spomniti slovensko stran na to, da je podpora kulturni in jezikovni raznolikosti predvidena v 128. členu Pogodbe o ES.⁹

Slovenska formulacija pogajalskih izhodišč ni bila omejena le na skrb za slovenščino v kulturi, ampak tudi, "da postane z dnem pridružitve slovenščina eden od uradnih jezikov Evropske unije v skladu z načeli ohranjanja kulturne identitete, enakopravnosti evropskih kultur, kulturne avtonomije narodov ter načela enakopravnosti držav članic" (poudarila M. K. G.). Evropsko sklicevanje je razumljivo, saj sodi problematika jezikov h kulturni politiki, katere pravno podlago zagotavlja Amsterdamska pogodba o EU v 151. členu (nekdanjem členu 128).¹⁰ Jezikovno problematiko pa določa ta pogodba v 314. členu, kjer so prepisane stare - že navedene - določbe, da je poleg štirih jezikov Rimske pogodbe avtentično tudi vsako besedilo držav članic, ki so se pridružile kasneje.

Če smo optimistični, lahko glede na pregledano pravno ureditev EU ter glede na slovenska pogajalska izhodišča in evropski odgovor nanje ugotovimo, da bi ob ohranjanju sedanjih določil slovenščina z enakopravnim članstvom v EU postala eden od uradnih jezikov skupnosti. Če smo malo bolj stvarni, moramo upoštevati dejansko stanje pri jezikovni rabi, povezano s pragmatičnimi okoliščinami morebitne širitve: stroški prevajanja v 15 ali 16 jezikov, kasneje ob nadaljnji širitvi še več; izkazovanje politične moči prek rabe jezikov, zlasti glede delovnih jezikov; vprašanje manjšinskih, regionalnih jezikov v okviru velikih jezikov, ki ga veliki nočejo rešiti (Francija, Anglija, Španija, Italija). V Evropi torej obstajajo različna pojmovanja enakosti in demokracije, vsaj sodeč po obravnavi jezikovnih vprašanj, ali kot meni dolgoletni borec za enakopravnost slovenščine in Slovencev v Italiji: "Ni, da bi obupali, po drugi strani pa tudi ni, da bi vse vprek verjeli visokodonečim besedam. In medio stat virtus." (Pahor, 2000: 195).

⁹ *Glede na načelo subsidiarnosti kulturni vidiki evropskega združenja ne sodijo v okvir institucij EU in so v pristojnosti regionalnih in lokalnih organov oblasti. Tako so sestavljene določbe čl. 126 in 128 Pogodbe o Evropski uniji. Nanašajo se na izobraževanje, poklicno usmerjanje mladine in kulturo. EU bi morala ob doslednem spoštovanju načela subsidiarnosti pokazati večjo zavzetost za spodbujanje kultur majhnih evropskih narodov (Devetak, 2000: 24).*

¹⁰ "1. Skupnost prispeva k razcvetu kultur držav članic, pri čemer mora spoštovati njihovo narodno in regionalno različnost ter istočasno spodbujati skupno kulturno dediščino. 2. Aktivnosti Skupnosti morajo biti usmerjene v spodbujanje sodelovanja med državami članicami in morajo, če je to potrebno, podpirati in dopoljevati njihovo dejavnost na naslednjih področjih: - izboljševanje poznavanja in razširjanje kulture in zgodovine evropskih narodov (ljudstev); - obnavljanje in varovanje kulturne dediščine evropskega pomena; - nekomercialne kulturne izmenjave; - umetniško in literarno ustvarjanje, vključno z avdiovizualnim področjem. 3. /.../ 4. Skupnost mora upoštevati te kulturne vidike tudi pri dejavnostih na podlagi drugih določb te pogodbe, še posebej z namenom, da spoštuje in spodbuja raznolikost svojih kultur ..." (nav. po. Žagar, 1998: 15).

Slovenci poznamo jezikovno neenakopravnost in kratenje jezikovnih pravic, ne le iz preteklosti: članici EU, Avstrija in Italija, ne izvajata določil o varstvu manjšine in Slovencem kratita temeljne jezikovne in narodnostne pravice, organi EU pa se ne odzovejo.¹¹ To dejansko stanje nas opozarja, da reševanje položaja slovenščine v EU ne bo samoumevno in da je od nas samih odvisno, koliko smo pripravljeni popuščati, predvsem pa, kje smo pripravljeni popustiti. Zato me osebno zelo skrbi mnenje zunanjega ministra dr. Dimitrija Rupla, ki se je nedavno na javnem predavanju¹² na temo odnosov med Slovenijo in Hrvaško ukvarjal tudi o vprašanih Slovenije in EU ter izjavil, da bo morala Slovenija pri vključevanju v unijo pristati na vse, ker da nima veliko manevrskega prostora. Njegovo mnenje se ujema s stališčem analitikov, ki pri poročilih o napredovanju Slovenije radi zapišejo, kot je zapisal *The Economist* (6.-12. Junij 1998, 37; nav. po Kranjc, 1998: 20): "Če želi Slovenija vztrajati, bo morala sprejeti nekatere neprijetne odločitve." Res je, marsikaj bomo morali žrtvovati in "/s/amo od nas je odvisno, ali bosta med žrtvami tudi naša samobitnost in jezik kot njen najznačilnejši zunanji izraz" (Kranjc, 1998: 186).

Pogajalska praksa

Ker je jezikovno vprašanje odvisno od nas, to pomeni, da je odvisno od naših pogajalcev in politikov. Ti žal pogosto izkazujejo občutek manjvrednosti, manjka jim samozavesti pri sosporočanju z velikimi narodi. Občutek manjvrednosti se kaže že v pogajalski praksi. Po Potočnikovih besedah (DN 10. 3. 2000, 3) lahko pogajalci za vstop v Evropsko unijo govorijo v slovenščini in v katerem koli od treh delovnih jezikov, a se večinoma govori kar v angleščini. To zelo spominja na prakso v SFRJ, ko so slovenski predstavniki takoj preklopili v srbohrvaščino, čim so prestopili meje Slovenije. Zato bi bilo treba natančno uzavestiti ali določiti govorne položaje, v katerih bo slovenščina eden od enakopravnih uradnih jezikov, in v zavesti slovenskih politikov doseči, da bodo takrat zavestno uporabljali slovenščino kot predstavniški organizem in ji s samozavestno in samoumevno rabo podelili enakovredno vlogo.¹³ Drugo je seveda vprašanje delovnih jezikov in medsebojnega sporočanja, ki ga po eni strani določajo pravila o treh delovnih jezikih oz. praktične okoliščine vsakokratnega govornega položaja. V protokolarni rabi pa nikakor ne sme biti prostora za kakršnakoli opravičila o večji "praktičnosti" in morebitni rabi kateregakoli tujega jezika.

¹¹ *Položaj v Italiji razklenjuje Samo Pahor (2000: 183): "Poleg neizvajanja določil o varstvu manjšine se oblasti poslužujejo za omejevanje uživanja pravice do varstva tudi izkrivljenega tolmačenja teh določil. Pri tem se je posebej izkazalo sodstvo. Pritožbe na osrednje državne organe ostajajo brez odговora. Organi Evropske zveze, ki se je obvezala, da bo sprejela sankcije proti državam članicam, ki kršijo štiri temeljna načela, se proglašajo za nepristojne, čeprav je dokazano, da gre za 'hudo in dolgotrajno kršitev' vsaj dveh temeljnih načel."*

¹² *Predavanje je bilo 17. januarja 2001 na Fakulteti za družbene vede, izvlečki so objavljeni na spletnih straneh FDV (<http://www.fdv.uni-lj.si/obvestila/rupel/rupel.doc>).*

¹³ *Stvar bi morala biti samoumevna, a žal ni. Edini vzorni zgled je predsednik Kučan, ki v predstavniki vlogi vedno in samoumevno uporablja slovenščino.*

Problem presega jezikovnokulturno obravnavo in sodi k psihologiji majhnega naroda, ki se mora znebiti kompleksa majhnosti in s tem manjvrednosti. V pogajalskih izhodiščih se sklicujemo na stanje v SFRJ, a pri tem pozabljamo, da smo iz te federacije izstopili tudi ali predvsem zato, ker so nam bile kratene jezikovne pravice na pomembnih državnih področjih, kot sta vojska in diplomacija, ter v šolstvu in kulturi (spomnimo se predloga o skupnih izobraževalnih jedrih – slovenska pomlad se je začela prav leta 1983, ki so slovenski jezikoslovci in književniki nasprotovali tem jedrom in v imenu enakopravnost slovenščine zahtevali večjo demokratičnost).

Številne razprave v zgodovini so pokazale, da se slovenski intelektualci strinjajo: slovenski jezik je temeljna identifikacijska točka Slovencev, brez jezika nas ne bi bilo več. Spraševanje o jeziku v združenem več stomilijonskem evropskem prostoru je torej nujno. Ni pa samo slovenska posebnost, saj tudi v EU zadnja leta poteka razprava o suverenosti narodov v novih povezavah. Ne nazadnje, ne smemo pozabiti, da slovenska suverena država posledica identitetnega boja, ki se je kazal prav in zgolj z jezikom. Prepričati zahod o tem je naša naloga, pokazati na njihove lastne zglede bo najbrž edina možna pot k razumevanju te problematike in nikakor ne posebnost v evropskem okviru. Dejanska raba slovenščine v uradnih, protokolarnih in narodnopredstavnih položajih v Evropi in svetu mora postati za slovenske politike in predstavnike samoumevna praksa, namesto da se servilno zatekajo k angleščini takoj, ko vstopijo v družbo Vélikih.

Jezikovna kultura in strokovno izrazje

Jezikovnokulturno vprašanje slovenščine kot malega jezika in jezika, ki ohranja slovensko samobitnost, je povezano z vprašanji jezikovne politike in jezikovne vzgoje. Trenutno stanje kaže, da Republika Slovenija nima konsenzualno sprejete jezikovne politike (prim. Stabej, 2000a, 2000b) in da je od samostojnosti naprej jezikovno vprašanje zanemarjeno. Institucije, ki so prej skrbele za razvoj slovenščine, so bile ukinjene (Delovna skupina v okviru SZDL, Jezikovno razsodišče, akcije Slovenščina v javnosti v okviru Slavističnega društva Slovenije, številne terminološke komisije, v katerih je jezikoslovje vzorno sodelovalo s posameznimi strokami).

Služba Vlade Republike Slovenije za evropske zadeve je ustanovila prevajalsko službo, ki jo vodi Darja Erbič. Pogovori in analiza gradiva o dosedanjem delu so pokazali, da je opravljeno ogromno delo, vendar so opozorili tudi na temeljno pomanjkljivost: neurejenost in neenotnost slovenskega strokovnega izrazja ter pomanjkanje visoko usposobljenih ljudi za zahtevno strokovno prevajanje. Na temeljno težavo pri prevajanju evropske zakonodaje opozarja že analiza usposobljenosti slovenskega pravnega jezika (Kranjc, 1998: 180):

Zlasti približevanje evropskim integracijam in harmonizacija našega pravnega sistema s pravom Evropske skupnosti bosta zahtevala številne, hitre in določne odgovore na pravno-terminološka vprašanja. Bati se je, da so slovenski pravniki na ta naziv enako nepripravljeni kot njihovi kolegi v drugi polovici prejšnjega sto-

letja in da imajo za razliko od svojih starejših kolegov manjše jezikovno znanje, manjšo afiniteto do slovenskega jezika, manj idealizma in predvsem manj časa.

Res je, druga polovica 19. stoletja je bila najpomembnejša za razvoj slovenskega knjižnega jezika, tudi v strokovno-znanstveni zvrsti. V slabih 50 letih se je iz literarne tradicije izvila in razvila strokovna slovenščina, nad katere poimenovalnimi rešitvami še danes občudujemo strmino. V pol stoletja smo dobili učbenike in strokovne knjige s slovenskim izrazjem v naravoslovnih, tehniških, družboslovnih in humanističnih vedah. Zavest o pomembnosti slovenščine, zapisana že v programu Zedinjene Slovenije, o potrebi po enakopravnosti z nemščino in tekmovalen odnos do nje je spodbudila poimenovalno, slovsko in terminološko delo. Danes je predvsem terminološko delo zastalo. Velik razvoj strok in ved prinaša vsak dan novo izrazje, ki ga slovenske stroke nekritično prevzemajo.

Stanje izhaja iz neupoštevanje ene temeljnih zahtev jezikovne kulture, tj. zahteve, da slovenski strokovnjaki ob razvijanju stroke razvijajo in tvorijo slovensko strokovno izrazje. Predvsem mlajše stroke so glede tega vprašanja izrazito nepoučene, saj slovenski jezik pri njih v strokovnem pogledu izumira. Tako slovenščina, ki je v zgodovini svoje izrazne sposobnosti dokazala prav z možnostjo izražanja zapletenega in abstraktnega sveta strok, izgublja pomembno funkcijsko področje, postaja neenakopravna in v jezikoslovnem smislu, če se bo ta težnja nadaljevala, resnično ogrožen jezik. Za tako razmišljanje je kriva na eni strani univerzitetna politika, ki pri napredovanju upošteva predvsem tuje objave. Mlajši univerzitetni sodelavci se tako vse pogosteje odločajo za pisanje doktoratov v angleščini, saj lahko po njem relativno hitro objavijo članek ali monografijo v angleščini. Sami priznavajo, da jim je o strokovnih zadevah včasih težko predavati v slovenščini ... Slovenski znanstveniki ne poskrbijo za prevajanje v slovenščino, ko v Sloveniji organizirajo mednarodna strokovna srečanja, celo več, popolnoma samoumevno je, da slovenski udeleženci govorijo v tujem jeziku. Kako to rešujejo Veliki? Poglejmo francoski primer (Phillipson, 1998: 108): njihova zakonodaja vsebuje obveze in spodbude, ki zagotavljajo, da so objave visokošolskih učiteljev v francoščini enakovredne tistim v angleščini.

Na drugi strani povzroča takšno stanje tudi jezikovna politika. Ker je ni, ni nikakršne institucije, ki bi spodbujala terminološko delo. Razvoj strokovnega izrazja je izrazita interdisciplinarna dejavnost, povezuje delo stroke, ki tvori izrazje, in jezikoslovja, ki ob poimenovalni teoriji upošteva tudi splošna teoretična načela knjižnega jezika, jezikovnokulturna načela in zgodovinske posebnosti. Bolje je torej daljšati čas za doseganje strokovnega soglasja o posameznem poimenovanju, kot pa prehitro omagati in se sprijazniti z več poimenovanji. Ob hitenju v EU se zdi, da časa za temeljito delo ni, kar pomeni, da se strokovnjaki prehitro zadovoljijo z nepremišljenimi rešitvami.

Mlajše stroke (menedžment, ekonomija, odnosi z javnostmi)¹⁴ o problemih slovenskega strokovnega izrazja premalo razmišljajo, posebno tiste, ki menijo, da je slovensko strokovno izrazje nepotrebno, da ga bo prej ali slej nadomestilo

¹⁴ Pohvale vredno je prizadevanje računalnikarjev, ki si prizadevajo za slovensko računalniško izrazje, kar je razvidno v poljudnostrokovnih revijah (npr. Monitor). Če bi se institucionalizirano povezali z jezikoslovjem, bi bile njihove rešitve še boljše in manj kalkirane.

angleško, zato so njihova besedila polna angleških izrazov, ki "se delajo", da so slovenski termini, saj imajo slovensko samo obrazilo ali pa še to ne. Res pa je, "skrb za urejenost izrazja štejem za dokaz višje zavesti, praviloma sloneče na spoštovanju pomena nacionalnega jezika kot komunikacijske in aksiološke kategorije, tako da se eno z drugim pojmuje kot civilizacijsko-kulturna zadeva, kot taka pa se mora naložiti v odgovornost nacionalni državi" (Korošec, 1996: 257). To višjo zavest pa v angleščino verujoče stroke dandanes pri nas izgubljajo, če so jo sploh kdaj imele, država pa se mačehovsko obnaša do znanstvenega raziskovanja in ne ve, kaj je jezikovna politika, da o spodbujanju terminološkega dela sploh ne govorimo.¹⁵

Slovenščina bo lahko v EU vstopila kot enakopraven jezik samo, če bo pri nosilcih tega jezika, torej tudi ali predvsem pri slovenskih strokovnjakih, sprejeta kot izrazno sposoben in razvit jezik, če bo sledila poimenovalnim zahtevam.

Med nerazvito strokovno izrazje lahko prištejemo tudi jezik slovenske diplomacije. Kot kažejo izkušnje SFRJ, se slovenščina v skupnih organih države ni razvijala, ker so slovenski predstavniki uporabljali le srbsčino. Jezik slovenske diplomacije se po osamosvojitvi šele razvija. Ob novih strokovnih in univerzitetnih programih, ki izobražujejo (bodoče) slovenske diplomate, ni opaziti prizadevanj po predmetu, ki bi poskrbel za razvoj slovenskega diplomatskega jezika. Kako bodo slovenski diplomati o strokovnih zadevah seznanjali slovensko javnost? V angloslovenščini? Snovalci učnih načrtov bi morali poskrbeti za resen in temeljni predmet, ki bi raziskovalno razvijal in kultiviral slovenski diplomatski jezik. Če diplomatom ne bo ponujeno slovensko orodje za izražanje, ga sami po sebi ne bodo razvijali. Samoumevno se zdi, da je v predmetnikih ogromna izbira tujih jezikov, prilagojena sporočanju v diplomaciji. Žal se zdi samoumevno tudi to, da slovenskega strokovnega jezika v tovrstnih programih ni. Tako zopet izgubljammo funkcijsko področje delovanja slovenskega knjižnega jezika in se bližamo črnim napovedim o izgubah jezikovnih pravic. Razvit knjižni jezik je po teoriji jezikovne kulture tisti jezik, ki je sposoben izražanja na vseh področjih človekovega ustvarjanja in delovanja.

Jezikovna kultura in predlog zakona o rabi slovenščine kot uradnega jezika

Formalnoppravno urejanje statusa slovenskega jezika trenutno poteka v polemikah in zahtevah po sprejetju novega zakona o slovenščini kot uradnem jeziku Republike Slovenije. S stališča jezikovne kulture je treba pretresti zahteve, ki jih izražajo predlagatelji zakona in njegovi nasprotniki, ter ugotoviti, kakšne so posledice te razprave za vključevanje Slovenije v EU.

Teze za zakonsko ureditev (2000) v oceni stanja navajajo, da Slovenija nima aktivne oz. jasne jezikovne politike, kar je posebej problematično v času, ko

¹⁵ O tem, kako mlada slovenska država ceni terminološko delo, dovolj pove dejstvo, da slovenski vojaški slovar že pet let počiva v predalu nekega uradnika na Ministrstvu za obrambo. Da ne bo pomote: devet ljudi je štiri leta po naročilu tega istega ministrstva strokovno opravljalo zahtevno terminološko-slovaropisno delo: predstaviti slovenski vojaški jezik in navesti tuje ustreznice slovenskim vojaškim izrazom – za nič.

vstopamo v evropske integracije. Kljub ustavnim določilom in členov v posameznih področnih zakonih predlagalci menijo, da potrebujemo nov zakon, katerega cilji so (Teze 2000: 11):

- da se celovito uredi in zagotovi raba slovenskega jezika kot uradnega jezika na vseh področjih javnega sporazumevanja v Republiki Sloveniji;

- da se s predvidenim spodbujanjem, svetovanjem, upravnimi mehanizmi in (le deloma) kazenskimi sankcijami skuša zagotoviti doslednejše uresničevanje zakonodaje, ki se nanaša na rabo slovenskega jezika (izboljšanje prakse).

Razprava, ki se je razvila po predstavitvi (Uršič, Jan, 2000), je pokazala dve jezikovnokulturni usmeritvi razpravljalcev: zmerno, ki je opozarjala, da je res treba razmišljati o načrtni jezikovni politiki in morda tudi zakonu, pred sprejetjem katerega pa je treba najprej doseči soglasje o tem, kaj naj zakon ureja. Zmerna struja meni, da gre za vprašanje položaja jezika, torej kateri jezik, medtem ko bi druga struja rada zakonsko urejala tudi vprašanje, kakšen jezik je ustrezen za uradno rabo. Z upoštevanjem jezikovnozgodovinskih in -kulturnih vidikov menim, da bi bil zakon, ki bi določal, kakšen naj bo uradni jezik (kvalitativno presojanje), torej ki bi opozarjal in sankcioniral tudi odklone od norme, kontraproduktiven.

V razpravi o zakonu je bilo opozorjeno tudi na to, da je premajhna vloga posvečena izobraževanju in razvijanju strokovnega izrazja. In tu je srž problema - potrebujemo jezikovno politiko, ki bo spoznala, da je brez jezikovnega načrtovanja kakršenkoli zakon neučinkovit. Jezikovno politiko, ki jo bo podprla država, tako da ne bo samo načelno, ampak tudi dejansko podpirala jezikoslovno raziskovanje, ki bo omogočila kakovostno jezikovno izobraževanje tudi na univerzitetni ravni, kjer bi se bodoči strokovnjaki seznanjali z rabo knjižne slovenščine v strokovnih besedilih in bili usposobljeni za brezhibno strokovno sporočanje z obvladovanjem jezika stroke - predvsem pa potrebujemo institucijo, ki bo skrbela za razvoj strokovnega izrazja. Bolj kot Državni urad za jezik, ki ga predlagajo pobudniki in je bil konec leta 2000 tudi ustanovljen, vendar kolikor vem, še ne deluje, se mi zdi smiselno oblikovanje širšega strokovnega in posvetovalnega organ, zato se priključujem mnenju Marka Stabeja (2000a: 75), ki predlaga ustanovitev nacionalnega sveta za jezikovno načrtovanje in jezikovno politiko. Njegova naloga naj bi bila "oblikovanje temeljnega dokumenta o slovenski jezikovni politiki in nato njeno spremljanje in preoblikovanje v vedno novih družbenih razmerah". Te nove družbene razmere so pred durmi: vstopili naj bi v večjezično skupnost, kjer bo možnost uporabe slovenščine zmanjšana; če je ne bomo obravnavali kot enakovredne drugim jezikom, če je ne bomo razvijali in bili njeni samozavestni uporabniki, bomo za vstop v EU žrtvovali preveč. Slovenska jezikovna politika se mora institucionalizirati in si za prvo nalogo zadati uveljavljanje in uzaveščanje položaja slovenščine kot državnega jezika. Delovna skupina za jezikovni načrtovanje in jezikovno politiko pri Državnem zboru RS si je to nalogo zadala (Stabej, 2000b: 242), vendar zaradi notranje neenotnosti, neustrezne organizacije delovanja ter številčne in časovne omejenosti delovnih moči ostaja le pri mrtvi črki na papirju.

Kaj je bilo storjeno in kako naprej?

- V okviru jezikovnih vprašanj se Slovenija najhitreje in najučinkovitejše pripravlja na vstop v EU s prevajanjem evropskega pravnega reda (okoli 90.000 strani). Kot rečeno, se 35 prevajalcev, redaktorjev, terminologov in pravnikov srečuje s številnimi izrazoslovnimi težavami, predvsem pa imajo na voljo premalo časa za doseganje strokovnih soglasij glede uporabljenih strokovnih izrazov. Njihovo delo je opozorilo na zanemarjeno stanje slovenskih terminologij, zato je za slovenski jezik prevajanje evropske zakonodaje izziv, ki bo, upajmo, spodbudil stalno interdisciplinarno strokovno delo. Lahko se veselimo baze izrazov, ki nastaja ob prevajalskem delu, iz nje bodo lahko nastajali novi večjezični terminološki slovarji. Oblikovala se bo skupina visoko usposobljenih strokovnih prevajalcev, terminologov in lektorjev, ki bodo svoje izkušnje in znanje prenašali na mlajše generacije. Če bi bila ustanovljena institucija, ki bi skrbela za razvoj izrazij, bi bilo delo ob prevajanju evropske zakonodaje uvod v kakovostno razvijanje izrazja tudi na drugi področjih.

- Glede prevajanja pa je smiselno upoštevati tudi pripombo (Leban, 2000: 257), da se "službe vlade Republike Slovenije posvečajo predvsem pripravam na sprejem v Evropsko unijo, ne pa tudi pripravam za polno delovanje v njej. Tako predstavlja trenutno največji prevajalski izziv prevod in objava evropskega pravnega reda v slovenščini, ne pa tudi usposabljanje prevajalskega in tolmaškega osebja za nove izzive in naloge". Avtorica opozarja na težave Oddelka za prevajanje in tolmačenje na Filozofski fakulteti v Ljubljani, ki ga je postavila in sofinancirala Evropska komisija v okviru projekta Tempus. Odkar je svoje obveznosti sprejela slovenska država, je zaradi slabega financiranja slovenskega visokega šolstva vsako leto vprašljivejša izpeljava novega študijskega letnika (prostorska stiska, učno osebje).

- Uspešno poteka tudi načrtovanje slovenščine kot drugega oz. tujega jezika, ki se je institucionaliziralo na Filozofski fakulteti v Ljubljani, v Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik. V okviru priprav za vključevanje Slovenije v EU sodelujejo tudi z državnimi službami, trenutno pa potekajo tri bistvene dejavnosti: prilagoditev dokumenta Threshold Level - Sporazumevalni prag za slovenščino, predakademski jezikovni program za študente v okviru evropskih študijskih izmenjav in jezikovni tečaji za prevajalce Evropske komisije in Evropskega sveta v Luksemburgu in Bruslju (Zemljarič Miklavčič, 2000).

- Evropska skupnost in njihovi organi izdajajo publikacije v slovenskem jeziku. V njih predstavljajo novim članicam Evropsko skupnost in njeno ureditev. Prebrala sem knjižico Evropska unija vaša soseda (Luksemburg 1995), ki je tako polna jezikovnih napak, od najbolj običajnih do strokovnih (napačni prevodi skupnosti, zakonov ipd.), da je strokovnjakinja mednarodnih odnosov Irena Brinar napisala pritožbo vodji slovenske pogajalske skupine, Janezu Potočniku. Opozorila ga je na "omalovaževalen odnos do našega jezika, ki ga prevajalske in publicistične službe Evropskih skupnosti kažejo z malomarno in nestrokovno pripravljenimi publikacijami v slovenskem jeziku". Kljub dvakratnim korekturam se v Strasbourgu niso potrudili, da bi jih dosledno in v celoti upoštevali, recenzije v Sloveniji ni opravil nihče, ker se posameznikom v Strasbourgu zdi, da dovolj obvladajo

slovenščino. Pismo je bilo napisano 19. 12. 1998, do danes mag. Brinarjeva še ni dobila odgovora.¹⁶ Zgled se morda zdi malenkosten, vendar dobro ponazarja odnos do jezika, pretirano potrpežljivost slovenskih predstavnikov do vsega, kar prihaja iz Evrope.

Evropski pravni okvir je zasnovan na priznavanju in spoštovanju različnosti, kulturne in jezikovne. Evropska skupnost lahko obstane le, če bo to raznolikost upoštevala tudi v prihodnje – cena omejevanja te raznolikosti bi bila prevelika, omejevanje uradnih jezikov bi pomenilo pri državljanih, nosilcih tega jezika, občutek drugorazrednosti in odpor proti združenji Evropi. Če tega ne bo razumela, je Evropa v nevarnosti:

Evropa jezikov je določena čisto samosvoje in pri tem se ne more zgledovati po drugih. Medtem ko v Združenih državah nacionalno identiteto vsakega priseljence utemeljuje prevzem enega samega jezika, je posebnost Evrope v neovirani raznolikosti njenih jezikov in prek njih predstavljenih kultur. Nadluda enega samega jezika, npr. angleščine, ne ustreza njenemu bistvu. To terja edinole trajno odprtost do raznolikosti.

Evropejci živimo sredi množice jezikov. Svoje otroke bi morali vzgajati v več in ne enojezičnosti. Tako se glasi zahteva preteklosti in prihodnosti (Hagege, 1996: 8).

Polnopravno članstvo Sloveniji gotovo ne bi prineslo samo dobrega, zato bo pred vstopom treba pretehtati pozitivne in negativne posledice vključevanja tudi na področju jezika.

S stališča jezikovne kulture lahko ob sklepu ugotovimo:

– Določila evropskih pogodb, povezana s kulturo, lahko pomenijo uspešno promocijo naše kulture, spodbujajo literarno in drugo ustvarjanje v slovenskem jeziku, slovensko literaturo s prevodi predstavijo drugim evropskim narodom in pospešijo prevajanje v slovenščino. To je pozitivna stran in pomeni promocijo naše kulture in jezika.

– Slovenski knjižni jezik bo ob morebitnem članstvu Slovenije v EU postavljen v množico velikih jezikov. Terminološko delo, spodbujeno s prevajanjem evropske zakonodaje, je pokazalo, da je slovensko strokovno izrazje iz leta v leta bolj osiromašeno, ker v zavesti strokovnjakov ne deluje načelo o njegovem razvijanju in ker nimamo institucije, ki bi skrbela za terminološko delo. Seveda to ne pomeni, da se moramo pred svetom zapreti, ampak da moramo sprejeti izziv in stanje spremeniti:

- z ustrezno jezikovno politiko, ki bo usmerjena v prihodnost ter bo spodbujala spoštovanje lastnega jezika in njegove izrazne sposobnosti, in z jezikovnim načrtovanjem v njenem okviru;

- s kakovostnim poučevanjem jezika, tudi na univerzitetni ravni;

- z zakonsko ureditvijo statusa slovenskega knjižnega jezika, ne pa njegove kakovostne ravni, saj mora to nalogo prevzeti šolsko in izvenšolsko izobraževanje, jezikoslovno raziskovanje in kakovostni jezikovni priročniki;

- z državno politiko, ki bo resnično, ne le deklarativno podpirala jezikoslovno raziskovanje in institucionalizirano jezikovno politiko.

¹⁶ Poglejmo nekaj prevajalskih napak, kot jih je v pritožbi Potočniku posredovala Brinarjeva: Sporazum o združevanju → pridružitveni sporazum, budžetska zakonodaja → proračunska z., trening in mladina → usposabljanje in mladina; enoglasno → soglasno, kriminalno pravo → kazensko pravo ...

- Če bomo želeli vstopiti v družbo evropskih jezikov enakopravno, potem ne moremo pristati na nikakršne kompromise: slovenščina mora formalnopravno postati eden od uradnih jezikov EU, slovenski politiki in drugi predstavniki se morajo znebiti občutka manjvrednosti, ki se kaže v nepotrebnem preklapljanju v tuj jezik takoj, ko se srečajo s predstavnikom večjega naroda. Samoumevna raba slovenščine v vseh narodnopedstavniških, protokolarnih položajih doma, v Evropi in povsod po svetu bo najmočnejši dokaz, da jemljemo slovenščino za enakovredno sredstvo sporazumevanja.

- Univerzitetna politika mora začeti spodbujati in motivirati objavlanje kakovostnih znanstvenih del v slovenskem jeziku, tako bo slovenski znanstvenik moral skrbeti tudi za sporočanje znanstvenih dosežkov slovenski javnosti in s slovenskim izrazjem.

- Kot se zdi tujcem samoumevno, da se učimo njihovih jezikov, se mora nam zdeti samoumevno, da se bodo tujci (Evropejci), ki bodo bivali pri nas, naučili slovenščine, če bodo želeli v Sloveniji delati ali študirati. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik se je na tovrstno jezikovno izobraževanje temeljito pripravil, tako da imamo kaj ponuditi.

- Za enakopraven položaj med drugimi jeziki bo morala biti za učinkovito rabo slovenščine visoko usposobljena skupina ljudi, saj bo slovenščina obstajala tudi po pridružitvi. Pričakuje se, da bi takoj po priključitvi potrebovali vsaj 200 prevajalcev, terminologov in lektorjev, ki bodo evropske dokumente sproti prevajali v slovenščino (Zemljarič Miklavčič, 2000: 267). Če država ne bo pokazala posluha za izobraževanje in usposabljanje, tudi v okviru Oddelka za prevajanje in tolmačenje, enostavno ne bo dovolj ljudi, ki bi lahko korektno opravljali tovrstno delo.

Izzivov in čeri je veliko in samo od nas je odvisno, kako bomo izkoristili prednosti, ki jih prinaša EU, ter se pametno in pravočasno pripravili na jasno določitev prioritete in ciljev. Pravna ureditev EU zagotavlja, da med stvarmi, ki bi jih Slovenija morala žrtvovati za vključitev v EU, nikakor ne bi smela biti jezik in kultura.

Leto 2001 je evropsko leto jezikov, v katerem Evropski svet spodbuja učenje jezikov z utemeljitvijo: "Jezikovna raznolikost je ključni element evropske kulturne dediščine /.../ Tako evropsko leto ni posvečeno samo učenju najbolj razširjenih jezikov, da bi bilo naše sporazumevanje lažje. Če želite resnično razumeti neko kulturo, je treba razumeti njen jezik." (<http://europa.eu.int/comm/education/languages/actions/year2001.html>). Slovenci bi morali leto jezikov izkoristiti predvsem za promoviranje lastnega jezika, za spodbujanje spoštovanja slovenščine, za razvoj jezikovne lojalnosti, torej za to, da bi se Slovenci bolj zavedali, kako pomembno narodnozdrževalno in narodnoreprezentativno vlogo ima slovenščina kot razvit knjižni jezik.

LITERATURA

- Brezigar, Bojan (2000): Različnost: izziv za Evropo prihodnosti. V: Inka Štrukelj (ur.), *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije I*, 31-41. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.
- Bornmann, Werner (1970): *Das Sprachenproblem in den europäischen Institutionen*. La

- monda lingvo-problemo, 114-126.
- Devetak, Silvo (2000): Etnični, kulturni in jezikovni vidiki širjenja Evropske unije. V: Inka Štrukelj (ur.), *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije I*, 20-30. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.
- Gifreu, Josep (1996): Linguistic order and spaces of communication in post-Maastricht Europe. *Media, Culture & Society* Vol. 18, 127-139.
- Hagège, Claude (1996): Welche Sprache für Europa? Verständigung in der Vielfalt. Iz francosčine prevedel Victor von Ow. Frankfurt/New York: Campus Verlag.
- Kalin Golob, Monika (1994): Sodobni pogledi na ogroženost slovenščine. *Javnost/The Public*, vol. I, št. 4, 23-36.
- Korošec, Tomo (1996): O nekaterih poimenovalnih vprašanjih v oglaševanju. V: Anton Kramberger (ur.), *Slovenska država, družba in javnost*, 257-266. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kranjc, Janez (1998): Slovenščina kot uradni jezik (zgodovinski vidiki). Zbornik znanstvenih razprav, letnik LVIII, 167-188. Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Laitin, D. David (1997): The Cultural Identities of a European State. *Politics & Society*, Vol. 25, št. 3, 277-302.
- Leitner, Gerhard (1991): Europe 1992: A Language Perspective. *Language Problems and Language Planning*, št. 3, str. 282-296.
- Loehr, Kerstin (1998): Mehrsprachigkeitsprobleme in der Europäischen Union. Frankfurt, Berlin, Bern: Peter Lang.
- Leban, Ksenija (2000): Slovenski jezik in njegov položaj v Evropski uniji: kako zagotoviti zastopanost slovenskega jezika in kakovostnega tolmaškega dela? V: Inka Štrukelj (ur.), *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije I*, 251-259. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.
- Marinković, Ilija (2000): Graditev babilonskega stolpa. *Delo*, 8. 9. 2000, 6.
- Pahor, Samo (2000): Italijanska republika – Evropska unija represija rabe slovenskega jezika. V: Inka Štrukelj (ur.), *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije I*, 183-197. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.
- Philipson, Robert (1998): Are linguistic human rights an alternative to linguistic imperialism? *Language Sciences*, Vol. 20, št. 1, 101-112.
- Teze za zakonsko ureditev rabe slovenščine kot uradnega jezika R Slovenije (2000). V: Sonja Uršič in Zoltan Jan (ur.), *Javna predstavitev mnenj o tezah za zakonsko ureditev slovenščine kot uradnega jezika*, 6-35. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
- Toporišič, Jože (1991): Družbenost slovenskega jezika. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Stabej, Marko (2000a): Dodatna mnenja za zakonsko ureditev rabe slovenščine kot uradnega jezika R Slovenije. V: Sonja Uršič in Zoltan Jan (ur.), *Javna predstavitev mnenj o tezah za zakonsko ureditev slovenščine kot uradnega jezika*, 73-75. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
- (2000b): Nekatera vprašanja formalnopravnega urejanja statusa slovenskega jezika. V: Inka Štrukelj (ur.), *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije I*, 234-245. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.
- Uršič, Sonja, Zoltan Jan, ur. (2000): *Javna predstavitev mnenj o tezah za zakonsko ureditev slovenščine kot uradnega jezika*. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
- Žagar, Mitja (1998): Pravica do javne rabe svojega jezika. Teza za razmišljanje ob vključevanju Slovenije v EU. Jezik za danes in jutri: zbornik referatov na II. kongresu Društva za uporabno jezikoslovje Slovenije. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje.